

COI Focus

NOORD-MACEDONIË LGBTI

17 mei 2022 (update)

Cedoca

Oorspronkelijke taal: Nederlands

DISCLAIMER:

Dit COI-product is geschreven door de documentatie- en researchdienst Cedoca van het CGVS en geeft informatie voor de behandeling van individuele verzoeken om internationale bescherming. Het document bevat geen beleidsrichtlijnen of opinies en oordeelt niet over de waarde van het verzoek om internationale bescherming. Het volgt de richtlijnen van de Europese Unie voor de behandeling van informatie over herkomstlanden van april 2008 en is opgesteld conform de van kracht zijnde wettelijke bepalingen. De auteur heeft de tekst gebaseerd op een zo ruim mogelijk aanbod aan zorgvuldig geselecteerde publieke informatie en heeft de bronnen aan elkaar getoetst. Het document probeert alle relevante aspecten van het onderwerp te behandelen, maar is niet noodzakelijk exhaustief. Als bepaalde gebeurtenissen, personen of organisaties niet vernoemd worden, betekent dit niet dat ze niet bestaan hebben.

Alle gebruikte bronnen staan kort vermeld in een voetnoot en uitgebreid beschreven in een bibliografie achteraan het document. Bronnen die geconsulteerd maar niet gebruikt werden, staan in een lijst van geraadpleegde bronnen. In uitzonderlijke gevallen worden bronnen niet bij naam genoemd. Wie specifieke informatie uit dit document gebruikt, moet de bronverwijzing uit de bibliografie vermelden.

Publicatie of verspreiding van dit document is alleen mogelijk na schriftelijke toestemming van het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen.

This COI-product has been written by Cedoca, the Documentation and Research Department of the CGRS, and it provides information for the processing of individual applications for international protection. The document does not contain policy guidelines or opinions and does not pass judgment on the merits of the application for international protection. It follows the Common EU Guidelines for processing country of origin information (April 2008) and is written in accordance with the statutory legal provisions.

The author has based the text on a wide range of public information selected with care and with a permanent concern for crosschecking sources. Even though the document tries to cover all the relevant aspects of the subject, the text is not necessarily exhaustive. If certain events, people or organisations are not mentioned, this does not mean that they did not exist.

All the sources used are briefly mentioned in a footnote and described in detail in a bibliography at the end of the document. Sources which have been consulted but which were not used are listed as consulted sources. In exceptional cases, sources are not mentioned by name. When specific information from this document is used, the user is asked to quote the source mentioned in the bibliography.

This document can only be published or distributed with the written consent of the Office of the Commissioner General for Refugees and Stateless Persons.

Inhoudstafel

Lijst van afkortingen	3
Inleiding.....	4
1. Wetgevend kader en houding van autoriteiten t.a.v. LGBTI-personen.....	5
1.1. Wetgevend kader (evoluties 2017-2022)	5
1.2. Houding van de autoriteiten op het terrein (evoluties 2017-2022).....	8
2. Sociaal klimaat	14
2.1. Houding van de maatschappij.....	14
2.1.1. Percepties in de maatschappij van niet-normatieve genderidentiteit en/of seksuele geaardheid.....	14
2.1.2. Standpunt en rol van de (sociale) media, onderwijs, algemene overheidsdiensten en gezondheidszorg.....	15
2.1.3. Homofoob geweld.....	16
2.1.4. Geïnternaliseerde discriminatie.....	18
2.2. Zichtbaarheid en activiteiten van LGBTI-verenigingen	18
3. Socio-politieke context.....	20
3.1. Algemene situatie van het land.....	20
3.2. Standpunt van de politieke actoren	20
4. Specifieke situatie van LGBTI uit de Romagemeenschap.....	22
Samenvatting	25
Bibliografie.....	27

Lijst van afkortingen

BTI	Bertelsmann Institution Transformation Index
CPDD	Commission for the Prevention and Protection against Discrimination
EC	Europese Commissie
EGAL	Equality for Gays and Lesbians
EHRM	Europese Hof voor de Rechten van de Mens
ILGA	International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association
LGBTI	lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgender, interseksuelen
MHC	Macedonian Helsinki Committee,
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
RvE	Raad van Europa
SOGI	Sexual Orientation and Gender Identity
S-Front	Subversive Front
USDoS	United States Department of State
VMRO-DPMNE	Internal Macedonian Revolutionary Organization – Democratic Party for Macedonian National Unity

Inleiding

In het internationale discours over mensenrechten gebruikt men tegenwoordig de afkorting LGBTI (lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgender, interseksuelen) om te verwijzen naar seksuele minderheden. De afkorting kan ook slaan op instellingen, organisaties en individuen die de rechten van deze personen verdedigen. Hoewel de leden van verschillende seksuele minderheden in een bepaalde context een gelijkaardige druk kunnen ondervinden, bevinden ze zich niet noodzakelijk in dezelfde situatie. Seksuele geaardheid en genderidentiteit (mannelijk of vrouwelijk) zijn twee verschillende problematieken. De seksuele geaardheid "verwijst naar eenieders vermogen om zich zowel emotioneel, gevoelsmatig als seksueel aangetrokken te voelen tot personen van het andere geslacht, van hetzelfde geslacht of van beide geslachten en hiermee intieme relaties te hebben" [vertaling].¹ De genderidentiteit "verwijst naar eenieders diepe innerlijke en individuele ervaring met betrekking tot zijn of haar gender [mannelijk of vrouwelijk] die al dan niet overeenkomt met het geslacht dat bij de geboorte werd toegekend. De term genderidentiteit omvat zowel de persoonlijke beleving van het lichaam (met inbegrip van de eventueel vrijwillig gekozen medische, chirurgische of andere aanpassingen van het fysieke voorkomen of de lichamelijke functies) als andere uitingen van het gender, zoals kledij, taal of gedragingen" [vertaling].²

Deze COI Focus is een update van de COI Focus van 13 augustus 2021. Het document behandelt de periode van april 2017 tot 1 mei 2022. Hierbij gaat de aandacht niet zozeer naar de feitelijke situatie vijf jaar geleden dan naar de evolutie van deze situatie over de aangegeven periode. Het onderzoek is afgesloten op 10 mei 2022.

Het onderzoek bestaat uit drie delen. Het eerste gedeelte onderzoekt evoluties in voor LGBTI relevante wetgeving en in de houding van de autoriteiten (de politie, het gerecht, het ministerie van Binnenlandse Zaken) op het terrein tijdens de voorbije vijf jaar. Het geeft ook een inkijk in de wijze waarop politie tijdens de voorbije vijf jaar beschikbaar geweest is voor wie bescherming zocht en in de mate waarin het gerecht gevallen van haatcriminaliteit tegen LGBTI vervolgd heeft.

Het tweede gedeelte behandelt de situatie van LGBTI in de Macedonische maatschappij. Enerzijds beschrijft het de sociaal-culturele percepties van homoseksualiteit, standpunt van belangrijke actoren zoals media, gezondheidszorg en onderwijs en de vormen van haatcriminaliteit tegen LGBTI. Anderzijds schenkt het tweede gedeelte aandacht aan de evenementen, campagnes en verenigingen waarmee LGBTI hun zaak in het maatschappelijke aan bod laten komen.

Het derde hoofdstuk bekijkt de huidige algemene politieke context en het standpunt van de politieke klasse over LGBTI. Tot slot is er ook aandacht voor de situatie van LGBTI uit de Romagemeenschap, en meer bepaald de situatie van de transgenders. Dit komt aan bod in het vierde hoofdstuk.

Cedoca heeft dit onderzoek gebaseerd op publieke bronnen die via het web toegankelijk zijn. Hoofdbronnen zijn rapporten van ngo's zoals het Helsinki Committee for Human Rights of the Republic of Macedonia (Macedonian Helsinki Committee, MHC), Subversive Front (S-Front), International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA), Equality for Gays and Lesbians (EGAL), maar ook van de Europese Commissie (EC) of de ombudsman in Noord-Macedonië. Verder heeft Cedoca rechtsreeks contact gehad met een aantal experts van deze ngo's.

¹ "Refers to each person's capacity for profound emotional, affectional and sexual attraction to, and intimate relations with, individuals of a different gender or the same gender or more than one gender": UNHCR, 22/09/2010, [url](#)

² "Refers to each person's deeply felt internal and individual experience of gender, which may or may not correspond with the sex assigned at birth. It includes the personal sense of the body (which may involve, if freely chosen, modification of bodily appearance or function by medical, surgical or other means) and other expressions of gender, including dress, speech and mannerisms": UNHCR, 22/09/2010, [url](#)

1. Wetgevend kader en houding van autoriteiten t.a.v. LGBTI-personen

1.1. Wetgevend kader (evoluties 2017-2022)

Homoseksualiteit is volgens de Macedonische wetgeving strafbaar geweest tot de aanpassingen van 1996. Sindsdien zijn seksuele handelingen tussen personen van hetzelfde geslacht wettelijk toegelaten.³

In 2017 heeft het MHC, de Macedonische tak van de internationale mensenrechtenorganisatie, een rapport gepubliceerd met een grondige analyse van het wettelijke kader voor de rechten en de bescherming van de LGBTI-gemeenschap. Volgens dit rapport is er anno 2017 nog steeds veel te weinig aandacht voor de LGBTI-gemeenschap in de Macedonische wetgeving. Zo erkent de Strafwet op dat moment haatmisdrijven enkel op nationale, raciale of religieuze gronden. De wetten en beleidsmaatregelen inzake haatmisdrijven, haattaal en haat (in het algemeen) vermelden de termen genderidentiteit en seksuele geaardheid op dat moment nog nergens.⁴

Er is anno 2017 weliswaar al de Wet over de preventie en bescherming tegen discriminatie (sinds 2010) maar ook hierin worden seksuele geaardheid en genderidentiteit nog niet met name vernoemd als mogelijke gronden voor discriminatie.⁵ Een wijziging (met opname van deze gronden) zal pas definitief tot stand komen in oktober 2020 (zie infra).⁶

Nog volgens het MHC-rapport staat in de Familiewet dat een huwelijk enkel mogelijk is voor twee personen van een verschillend geslacht (artikel 15). Koppels van hetzelfde geslacht hebben geen enkel recht in verband met de adoptie, ouderschap, hoederrecht.⁷ Zowel het huwelijk als het geregistreerde partnerschap staan onder het huidige Macedonische recht nog steeds niet open voor partners van hetzelfde geslacht.⁸ In de voorlopige versie van het National LGBTI Action Plan (2021-2025) is nog voorzien om het homohuwelijk wettelijk mogelijk te maken, maar in het ILGA-rapport over 2021 staat dat het ministerie voor Werk en Sociaal Beleid van plan is om deze vooropgestelde wettelijke mogelijkheid te schrappen.⁹

Ook zijn er anno 2017 nog geen officiële procedures mogelijk voor de verandering van het persoonlijk identificatienummer, wat nodig is voor de wettelijke erkenning van de eventuele genderverandering bij transgenders (geregeld door de Wet op de geboorte-, huwelijks- en overlijdensregisters en de Wet op de persoonsnaam en de Wet op het persoonlijk identificatienummer). Op 19 januari 2019 heeft het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) een vonnis gepubliceerd dat stelt dat het gebrek aan een duidelijk wettelijk kader in verband met de erkenning van genderidentiteit een inbreuk vormt voor de rechten van transgenders op een privé- en familielevens. Voor transgenders is het dan immers nog steeds niet mogelijk om de genderkeuze en het persoonlijke identiteitsnummer (voorzien van een verwijzing naar de genderkeuze) officieel te laten wijzigen.¹⁰ Op 28 april 2021 heeft de regering wel een wetsvoorstel goedgekeurd dat het voor transgenderpersonen gemakkelijker moet maken om hun genderidentiteit te wijzigen. Het voorstel moet nog door het parlement worden goedgekeurd. Indien het parlement dit voorstel goedkeurt, dan zal de procedure voor de erkenning van gender niet langer

³ USDoS, 03/03/2017, [url](#)

⁴ MHC, 25/09/2017, [url](#)

⁵ MHC, 25/09/2017, [url](#)

⁶ Balkan Insight, 28/10/2020, [url](#)

⁷ MHC, 25/09/2017, [url](#)

⁸ EC, 19/10/2021, p. 35, [url](#)

⁹ ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

¹⁰ ILGA, 01/2020, [url](#)

een bewijs vereisen van chirurgische ingreep, hormoontherapie, psychologische en medische behandelingen.¹¹ Een algemeen wettelijk kader is er in 2022 nog steeds niet.¹²

Ten slotte vermeldt het rapport van het MHC (2017) nog een aantal wetten die – wanneer ze het hebben over discriminatie – wel zijdelings verwijzen naar de seksuele geaardheid maar niet naar genderidentiteit als mogelijke grond hiervoor: de Wet over de audio- en audiovisuele mediadiensten, de Wet op de volksgezondheid, de Wet over het familie – hoederrecht over minderjarigen en slachtoffers van mensenhandel, de Wet over de rechten van de patiënt, de Wet op hoger onderwijs.¹³

Samenvattend wordt in verband met de hierboven aangehaalde blinde vlekken inzake LGBTI-rechten verwezen naar de internationale LGBTI-belangenorganisatie ILGA Europe die stelt dat Macedonië anno 2017 nog maar 16 % van de noodzakelijke wettelijke oplossingen heeft doorgevoerd die nodig zijn om de rechten van de LGBTI-gemeenschap te beschermen en te garanderen. Het MHC besluit daarom dat de leden van de LGBTI-gemeenschap in 2017 nog extreem kwetsbaar zijn voor allerlei vormen van geweld en ook vatbaar zijn voor een behandeling die verschilt van de behandeling voor heteroseksuelen.¹⁴

Een transvrouw, geïnterviewd door de LGBTI-organisatie S-Front¹⁵, vat de situatie in 2017 samen door te stellen dat de wetten moeten aangepast worden om aanvallen op LGBTI-personen te kunnen melden bij de autoriteiten en om zodoende vrij te kunnen zijn van angst voor daders van geweld.¹⁶

In haar jaarrapport over 2018 looft het MHC de wettelijke initiatieven van de Parlementaire Groep voor de Verbetering van de Situatie van de LGBTI. De groep bestaat uit leden van alle politieke partijen en werkt op dat moment nauw samen met verschillende LGBTI-organisaties. Dit leidt in 2018 tot verschillende positieve en potentieel positieve evoluties op het vlak van wetgeving die voor de LGBTI-gemeenschap van belang is:

- De voorbereiding van een wetsvoorstel ter verbetering van de Wet over de preventie en bescherming tegen discriminatie. Dit is wel gepaard gegaan met een maandenlang uitstel, tegenkantend mediagespin en talloze controversiële uitspraken door toppolitici.
- In de tweede helft van 2018 voert de overheid voor de eerste keer een nationale campagne met de slogan “Veroordeel niet wie van wie houdt.” Bedoeling is om de bevolking te informeren over geweld tegen en discriminatie van LGBTI-personen.
- Effectieve aanpassing van de Strafwet door het opnemen van de termen seksuele geaardheid en genderidentiteit als gronden voor haatmisdrijven (december 2018).
- De aanneming van de Wet over de audio- en audiovisuele diensten die voortaan een clausule bevat in verband met discriminatie op basis van seksuele geaardheid en genderidentiteit.
- De eerste regionale LGBTI-conferentie in Skopje waarbij activisten en regeringsvertegenwoordigers samen een aantal LGBTI-onderwerpen besproken hebben.
- Wat betreft de wetgeving omtrent de wettelijke genderidentiteit van transgenders is er ook een zekere vooruitgang. Het ministerie van Justitie erkent dat de Wet over de geboorte-, huwelijks- en overlijdensregisters “kritisch” is. Daarom heeft dit ministerie een werkgroep

¹¹ Balkan Insight, 28/04/2021, [url](#)

¹² ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

¹³ MHC, 25/09/2017, [url](#)

¹⁴ MHC, 25/09/2017, [url](#)

¹⁵ Subversive Front omschrijft zichzelf op zijn website als volgt: Subversive Front is a community-engaged organization that aims to promote justice, freedom and equality for the members of the sexual and gender minorities in North Macedonia through the principles of accountability, solidarity and inclusivity. Subversive Front believes that in order for the members of the sexual and gender minorities to live freely, openly and authentically, we must develop evidence-based policies, programmes and services that support the self-identified needs of our community.

¹⁶ S-Front, 11/2017, [url](#)

opgericht met een vertegenwoordiger van het LGBTI Support Center om over verbeteringen na te denken.¹⁷

De vernieuwde Strafwet heeft het enkel over haatcriminaliteit. Het jaarlijkse United States Department of State (USDoS) mensenrechtenrapport merkt in 2022 op dat noch Strafwet of noch wetgeving in verband met de vrijheid van meningsuiting bescherming biedt tegen haattaal gebaseerd op genderidentiteit en seksuele geaardheid.¹⁸

Bij de wetgeving die relevant is voor LGBTI-personen kan ook de Wet op kosteloze juridische bijstand (2010) vernoemd worden. Deze wet uit 2010 beoogt een gelijke toegang tot justitie voor kwetsbare en gemarginaliseerde groepen door middel van kosteloze juridische bijstand in burgerlijke en administratieve rechtszaken. In haar jaarrapport over 2018 geeft het MHC aan dat deze wet niet van toepassing is op strafrechtelijke procedures. Bovendien vertoont het hele systeem van kosteloze juridische bijstand anno 2018 nog steeds grote lacunes waardoor er maar een klein aantal mensen beroep op doen.¹⁹ Dit wordt bevestigd door een studie (2019) van het HOPS²⁰, een burgermaatschappijorganisatie met focus op gezondheidsvraagstukken bij gemarginaliseerde bevolkingsgroepen in Noord-Macedonië. Deze studie stipt immers ook aan dat de gratis juridische bijstand enkel geldt voor juridische en administratieve procedures en dus niet voor strafrechtelijke procedures.²¹ Sinds 1 oktober 2019 is de nieuwe wet op de juridische bijstand van kracht. Sindsdien hebben kwetsbare burgers (voor zover ze permanent in Noord-Macedonië wonen) wel recht op eerstelijnsbijstand (informatie, advies, hulp bij het invullen van documenten, opstellen van klachten voor de Commission for the Prevention and Protection against Discrimination (zie infra, CPDD)) en dit in alle juridische probleemsituaties (dus ook voor strafrechtelijke procedures). Deze bijstand moet door het ministerie van Justitie via wel bepaalde instanties voorzien worden. Voor strafrechtelijke procedures voorziet de wet anno 2022 echter nog steeds geen gratis tweedelijnsbijstand (aanstelling van een professionele advocaat).²²

Op 11 maart 2019 heeft het parlement de verbeterde Wet over de preventie en bescherming tegen discriminatie (met verwijzing naar seksuele geaardheid en genderidentiteit) een eerste keer goedgekeurd.²³ In juli 2019 heeft het parlement een nieuwe Wet over lager onderwijs goedgekeurd en in deze wet is bescherming voorzien tegen discriminatie en geweld op basis van seksuele identiteit en genderidentiteit. Scholen moeten voortaan verplicht gevallen hiervan melden.²⁴ Op 14 mei 2020 worden de hervormingen van 11 maart 2019 aan de antidiscriminatiewet echter opnieuw teruggedraaid. Volgens het Grondwettelijk Hof is bij de goedkeuring van de wet een procedurefout gebeurd. Voor de wijziging heeft immers slechts een gewone parlementaire meerderheid gestemd terwijl hiervoor een grondwettelijke meerderheid vereist is.²⁵ Eind oktober 2020 heeft het nieuw verkozen parlement de ingetrokken wetswijziging opnieuw ter stemming voorgelegd en ook opnieuw

¹⁷ MHC, 10/05/2019, [url](#)

¹⁸ USDoS, 12/04/2022, p.42, [url](#)

¹⁹ MHC, 10/05/2019, [url](#)

²⁰ HOPS omschrijft zichzelf als volgt : "VISION: A society where human rights and freedoms of all people are equally respected and they enjoy social, health and economic wellbeing. Mission of HOPS: Promotion, respect and protection of human rights and freedoms due to advancement of health and socioeconomic status of all people, especially drug users, sex workers and other marginalized communities based on the principles of harm reduction, through equal access to services, community empowerment, capacity building, researches, analyses and advocacy."

²¹ HOPS, 14/02/2019, [url](#)

²² CoE, 25/10/2021, [url](#), MHC, 16/01/2020, [url](#)

²³ ILGA, 01/2020, [url](#)

²⁴ ILGA, 01/2020, p. [url](#)

²⁵ Balkan Insight, 18/05/2020, [url](#); Civil Rights Defenders, 19/05/2020, [url](#)

goedgekeurd. De antidiscriminatiewet verwijst sindsdien effectief naar de gronden genderidentiteit en seksuele oriëntering.²⁶

Begin 2021 wordt de CPDD opgericht.²⁷ In oktober 2021 heeft de CPDD al een aantal websites en journalisten ertoe gedwongen publicaties met haatdragende bewoordingen over LGBTI-personen te verwijderen en excuses te plaatsen.²⁸ Volgens het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport (2022) is de commissie in 2021 ook naar buiten gekomen met verschillende officiële reacties op een aantal klachten over discriminatie tegen LGBTI-personen en heeft de CPDD na 28 november 2021 nog 8 extra klachten behandeld (zie ook infra).²⁹

1.2. Houding van de autoriteiten op het terrein (evoluties 2017-2022)

Er wordt in geen enkele van de voor deze COI Focus geraadpleegde bronnen melding gemaakt van actieve vervolging van LGBTI-personen, -publicaties, -vertegenwoordigingen, -manifestaties door de autoriteiten (tijdens de voorbije vijf jaar).

In het rapport van het MHC (2017) staat vermeld dat homo- en transfobe gezangen tijdens populaire sportactiviteiten haast nooit gestraft worden. Verder houden de autoriteiten, volgens dit rapport, anno 2017 in Noord-Macedonië nog geen gegevens bij over eventuele haatmisdrijven of gevallen van discriminatie op basis van seksuele geaardheid of genderidentiteit. De meeste politieagenten, justitie- en gevangenismedewerkers hebben anno 2017 ook nog nooit een training gevolgd over hoe ze zouden moeten reageren op zo'n gevallen. Als conclusie stelt dit rapport dat LGBTI-personen anno 2017 nog geen enkele garantie hebben dat de overheid hen zal beschermen in geval van aanranding: de aanpak binnen het wettelijke kader is hiervoor (op dat moment) nog onvoldoende. Volgens het rapport leven ze hierdoor nog in voortdurende angst en vaak ook in de marges van de samenleving. Volgens het MHC is de situatie in Noord-Macedonië in 2017 hierdoor verschillend van de situatie in andere Balkanlanden omdat in die landen wel al een verbetering heeft plaatsgevonden.³⁰

In het jaarrapport van het MHC over 2018 staat dat het LGBTI Support Centre³¹, de bekendste organisatie Noord-Macedonië die zich voor de LGBTI-gemeenschap inzet³², meer telefoontjes gekregen heeft van minderjarige slachtoffers van huiselijk geweld en dat dit centrum juridische bijstand verleend heeft in acht zaken waar de rechten van LGBTI-personen geschonden waren. Deze zaken gaan over huiselijk geweld, geweld door politieagenten, pesterijen en discriminatie. In al deze gevallen hebben de bevoegde instanties ofwel niet tijdig gehandeld of helemaal niet gehandeld. Het MHC concludeert dat de autoriteiten inadequaat geweest zijn en ook onvoldoende bescherming geboden in gevallen van haatmisdrijven tegen LGBTI-personen. Als voorbeeld haalt deze organisatie ook nog aan dat ze twee keer gevraagd heeft om de ingediende klachten te behandelen in verband met de aanvallen op het LGBTI Support Centre maar dat het parket hier niet op geantwoord heeft. Verder staat in dit rapport dat het de burgerrechtenorganisaties zijn (en niet de overheid) die het grootste aandeel hebben in de sensibiliseringscampagnes tegen discriminatie van LGBTI-personen. Doordat de politie, de rechtbanken en het parket onwetend zijn over en ondoeltreffend blijven in de vervolging van

²⁶ Balkan Insight, 28/10/2020, [url](#)

²⁷ ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

²⁸ ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

²⁹ USDoS, 12/04/2022, p.42, [url](#)

³⁰ MHC, 25/09/2017, [url](#)

³¹ In 2013 en 2014 hebben onbekenden herhaaldelijk vernielingen aangericht en zelfs brandgesticht in het LGBTI Support Centre in Skopje

³² De organisatie haar missie als volgt: "The mission of the LGBTI Support Centre is strengthening the LGBTI community for self-advocacy, as well as changing the social and legal status of LGBTI people in the Republic of Macedonia."

haatmisdrijven tegen LGBTI-personen worden deze, volgens het MHC, anno 2018 ook nooit publiekelijk veroordeeld.³³

In het jaarrapport van de ombudsman van Noord-Macedonië over 2018 staat een geval beschreven van klachten tegen politieagenten die zich misdragen hebben ten aanzien van personen van een andere seksuele oriëntering. In de conclusies van zijn rapport over 2018 stelt de ombudsman wel vast dat het parket de klachten van zijn dienst tegen deze politieagenten verworpen heeft.³⁴

In januari 2019 heeft het EHRM een oordeel geveld ten gunste van een transgender-persoon in verband met de procedure om de genderidentiteit officieel te laten wijzigen. De overheid moet 9.000 euro schadevergoeding betalen en ook de procedure wijzigen. Na een initiële weigering heeft de betrokken bevolkingsadministratie op 10 februari 2020 hier uiteindelijk wel gevolg aan gegeven door de nieuwe genderidentiteit van deze persoon te registreren in het bevolkingsregister.³⁵

De EC schrijft in haar jaarlijks landenrapport (2019) dat opruiing tot haat tegen LGBTI-personen doeltreffender verhinderd of bestraft moet worden. Ook de EC betreurt dat de herhaaldelijke aanvallen op het LGBTI-Centre (2013 en 2014) nooit tot definitieve veroordelingen hebben geleid. Er zijn ook meer inspanningen nodig om data aan te pakken en te verzamelen over haatmisdrijven en –taal gebaseerd op seksuele oriëntering en genderidentiteit.³⁶ In de context van de aanranding van Bekim Asani (zie 2.1.3.) in juni 2019, heeft de EC wel verklaard dat het incident veel erger had kunnen aflopen indien politieagenten niet waren tussenbeide gekomen om hem te beschermen.³⁷

ECRI noteert in haar conclusies over de stand van de implementering van haar eerdere aanbevelingen over de strijd tegen discriminatie (2019) dat de Noord-Macedonische autoriteiten een aanbevolen allesomvattende, onafhankelijke studie over alle mogelijke gevallen van discriminatie tegen LGBTI-personen niet uitgevoerd hebben.³⁸

ILGA stelt in haar jaarlijks rapport (over 2019) dat de Strafwet niet doeltreffend is om haatmisdrijven tegen LGBTI-personen aan te pakken: de politie en het parket zijn er niet in geslaagd om dergelijke zaken te herkennen en te vervolgen.³⁹

De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) zet sinds augustus 2019 in op een trainingsprogramma voor politieagenten over hoe deze haatmisdrijven beter moeten aanpakken.⁴⁰ Ook de Raad van Europa (RvE) levert gelijkaardige inspanningen: in februari 2020 heeft in Podgorica (Montenegro) een internationale training plaatsgevonden waarbij burgermaatschappijorganisaties en politiestructuren van alle westelijke Balkanlanden de handen in elkaar hebben geslagen om haatmisdrijven tegen LGBTI-personen beter aan te pakken.⁴¹

In 2020 heeft de politie een aantal trainingen gevolgd over het werken met LGBTI-personen, sekswerkers en druggebruikers. De trainingen zijn georganiseerd door de ngo Coalition Margins (in samenwerking met het ministerie van Binnenlandse Zaken).⁴²

In het ILGA-rapport over 2020 staat dat het parket slechts ingegaan is op vijf van de 83 strafrechtelijke klachten die de organisatie S-Front heeft ingediend in verband met haattaal. Het argument van het parket voor het kleine aantal reacties was dat de sociale media platformen waarop de haattaal is

³³ MHC, 10/05/2019, [url](#)

³⁴ Republic of North Macedonia (ombudsman), 03/2019, [url](#)

³⁵ USDoS, 03/2021, [url](#)

³⁶ EC, 29/05/2019, [url](#)

³⁷ ERA, 01/07/2019, [url](#)

³⁸ ECRI, 6/06/2019, [url](#)

³⁹ ILGA, 01/2020, [url](#)

⁴⁰ OSCE, 01/08/2019, [url](#)

⁴¹ CoE, 2019, [url](#)

⁴² ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

verschenen geregistreerd zijn in de Verenigde Staten.⁴³ In het ILGA-rapport over 2021 staat dat het parket maar op 14 van de 41 (door S-Front) ingediende klachten in verband met bedreigingen en geweld tegen LGBTI-persoon gereageerd heeft. De ngo heeft in een aantal gevallen klacht ingediend bij een hoger parket.⁴⁴ Zowel in 2021 als in 2022 schrijft ILGA dat de implementering van de Wet op haatmisdrijven ernstige gebreken vertoont. Haatmisdrijven uit het verleden zijn nog altijd niet opgelost en de politie behandelt nieuwe aanvallen op LGBTI-persoon nog altijd niet als haatmisdrijven. De reactie van politie en gerecht worden telkens ineffectief genoemd.⁴⁵

De EC schrijft in 2021 dat er nog steeds geen vooruitgang geboekt is in het onderzoek naar de aanvallen op LGBTIQ-activisten en op het LGBTIQ Centrum. In verband hiermee schrijft de EC dat de slagkracht van de autoriteiten, de veiligheidsdiensten en de wettelijke professionals verder versterkt moet worden.⁴⁶

Het USDoS mensenrechtenrapport over 2021 vermeldt een incident waarbij de politie een aanval op een LGBTI-persoon als een geval van haatcriminaliteit heeft erkend, maar er is niets geweten over de afwikkeling van deze zaak. In een ander gerapporteerd geval (een aanval op een koppel lesbische meisjes) heeft de politie de slachtoffers niets als een koppel willen erkennen en heeft de politie ook geweigerd de klacht te aanvaarden.⁴⁷

In april 2020 heeft Cedoca aan de Dienst van de ombudsman gevraagd of deze dienst verbeteringen of enige gevolgen heeft gezien voor LGBTI-persoon na de aanpassingen aan de Strafwet. Op 10 april 2020 heeft een vertegenwoordiger van deze dienst het volgende geantwoord (per e-mail):

"The Ombudsman Office is mainly acting on complaints submitted by citizens.

Lately and in 2019 we have not had a single complaint filed by a person complaining about his/her LGBT rights or being abused by a police or similar authority.

..... Please have in mind that as an Ombudsman body we can act only on complaints tackling violation of rights committed by state bodies, not the private sector, while as the state commission for prevention from discrimination could do both."⁴⁸

Op 3 mei 2022 heeft deze bron op dezelfde vraag het volgende geantwoord:

"As far as I am informed, but also my colleague who works on anti-discrimination issues where hate crime and hate speech fall as issues of concern, along with the LGBT issues, we have not received any complaints so far."⁴⁹

Cedoca heeft aan Antonio Mihajlov, *executive director* van S-Front, gevraagd of hij eventueel op de hoogte is van klachten over haatcriminaliteit die LGBTI-persoon bij de politie of het gerecht zouden hebben neergelegd sinds de wijziging van de Strafwet (december 2018). Op 2 april 2020 heeft hij per e-mail het volgende geantwoord:

"To date we have not documented a SOGI (*sexual orientation and gender identity*)-based hate crime that has been reported to the police, and subsequently has resulted in an outcome by the prosecutors. We also have information from the police officers who work with LGBTI issues within the Ministry of Interior that to date, no SOGI-based hate crime has been reported to them. The

⁴³ ILGA Europe, 2021, [url](#)

⁴⁴ ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

⁴⁵ ILGA Europe, 2021, [url](#); ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

⁴⁶ EC, 19/10/2021, pp. 34-35, [url](#)

⁴⁷ USDoS, 12/04/2022, pp.42-43, [url](#)

⁴⁸ Vertegenwoordiger van de Dienst van de Ombudsman, e-mail, 10/04/2020

⁴⁹ Vertegenwoordiger van de Dienst van de Ombudsman, e-mail, 03/05/2020

cases of the attacks against the LGBTI Support Center were registered as violence, as the Criminal Code back then did not recognize SOGI as aggravating circumstances.”⁵⁰

In een eerdere e-mail (27 maart 2020) aan Cedoca had deze bron verklaard:

“Despite the amendments of the Criminal Code in December 2018, LGBTI persons in North Macedonia are still not able to report hate crime incidents to the police due to a few reasons: no (or very low) trust toward the police authorities in protecting their rights, fear from their privacy and dignity being violated (this is particularly the case with transgender women who do sex work, or gay/bi men who live with HIV), and perceiving the police authorities as authorities lacking knowledge and sensitivity about their rights and freedoms’ abuses.

In addition, the investigations of the 5 cases of hate crime based on SOGI – the attacks to the LGBTI Support Center in the past 8 years, have not been concluded, despite that the police have all the evidence (including photo and video evidence) duly delivered to the public prosecutors’ office. This sends a negative, discouraging and disheartening message to all the LGBTI persons – victims of human rights abuses. If needed, I can put you in touch with my colleagues from the LGBTI Support Center to provide you with the details about these attacks.”⁵¹

Op 17 mei 2022 heeft deze bron het volgende geantwoord:

“Over the past two years, we have documented three hate crimes against LGBTI.

1. On the day of the second Skopje Pride - 26 June 2021, right after the pride programme in the Skopje City Park finished, at a nearby café was a young gay participant at the Pride physically attacked by a group of young men because of his perceived sexual orientation and participation to the Skopje Pride. The attack was reported to the Ministry of Interior by the Macedonian Helsinki Committee for Human Rights, and the perpetrators were quickly found.
2. On 13 January 2021, an employee at the youth center “Sakam da znam” of HERA – Health and Education Research Association, was threatened and verbally assaulted by an adult male who had approached the center for getting information on the sexual and reproductive health services the center has been providing. While the employee was informing him of the different services of testing on STIs, he began verbally assaulting her and threatening that he will burn the center if she calls the police. The attack is part of the series of coordinated attacks against the comprehensive sexuality education programme introduction efforts in some of the schools in the country, coordinated by the Ministry of Education in partnership with HERA.
3. On 7 May 2022, the LGBTI activist – Bekim Asani from the organization LGBTI United was verbally and physically attacked by a group of 4 men aged 20 – 40 at the city graveyard in Tetovo in front of his mother. The attackers had hit Bekim in the face, after which he fell down, and the kicking in his stomach and legs continued.

We firmly believe these are not the only incidents of hate crime against LGBTI in the past 2 years in North Macedonia, as majority of the cases are not reported to the relevant authorities, nor to the LGBTI organisations and activists due to fear of disclosing privacy and losing anonymity, fear that the authorities do not possess the adequate knowledge and willingness to resolve the cases and fear that they will be exposed to further victimization and discrimination in the process due to their different SOGI. Many research studies confirm these indications, as well as our work on the ground with the community members, and our documentation of SOGI-based hate speech incidents.

⁵⁰ Mihajlov A., directeur van Subversive Front, e-mail, 02/04/2020

⁵¹ Mihajlov A., directeur van Subversive Front, e-mail, 27/03/2020

We have filed over 50 criminal charges for SOGI-based hate speech toward the Public Prosecutor's Office and the Ministry of Interior since 1 May 2021, and over 30 complaints on SOGI-based discrimination to the Commission for Prevention of and Protection against Discrimination. The Commission has ascertained discrimination in over 99% of the submitted complaints, whereas the Public Prosecutor's Office has in the majority of the cases not ascertained hate speech against LGBTI, and by that not respecting the Criminal Code provisions for prohibition of hate speech on other grounds (the current legislation explicitly protects only against hate speech on the ground of religious belief, political belief, and nationality/ethnicity)."⁵²

Een bron bij het MHC die verantwoordelijk is voor de verbetering van LGBTI-rechten heeft op deze vraag het volgende geantwoord in een e-mail aan Cedoca op 3 april 2020:

"Concerning your request for information on the current situation related to hate crimes and the police protection, I would like to inform you that although the Criminal Code was improved with the amendment towards introducing sexual orientation and gender identity as grounds for hate crimes, collecting data on hate crimes and hate speech based on sexual orientation and gender identity remains an area in which further improvements need to be introduced. Previous attacks on the LGBTI Support Centre remain unsolved and hatred towards LGBTI people remain encouraged on the internet and social media, with the failure by the Ministry for internal affairs to hold hate spreaders accountable. Following the first Pride held in Skopje, one activist was attacked gaining only minor injuries due to the intervention of the police. It is truly important to mention that during the Pride in June, the police accomplished their duty of securing the right of freedom of assembly for the attendees of the Pride and the event went well. The cooperation with the police has been improved, but there is still more to be done.

There is definitely an open space for improving the cooperation and the acting of the police in the field of hate speech, hate crimes and discrimination against LGBTI, and this is something we are looking forward to working on this year and the years to come."⁵³

Op 10 mei 2022 heeft deze bron het volgende geantwoord op dezelfde vraag:

"While sexual orientation and gender identity had been introduced as protective grounds in the Criminal Code in 2018, the implementation remained challenging in the following years. Hate crimes remain unregistered as such, while in the rare cases they are registered as hate crimes based on SOGI, they are not processed by the Public Prosecution. CSOs remain the only source of data on hate crimes based on SOGI. The response to bias motivated hate crimes in the country is clearly demonstrated through the unsolved five attacks on the LGBTI Support Centre and the unwillingness of the Prosecution to investigate and solve these cases. Even more, at the end of 2021 the Public Prosecution responded for one of the cases(attacks), seven years later, that the police does not have the proper forensic equipment for recognition and compartment of faces from the tapes and will not file criminal charges.

The Helsinki Committee and the LGBTI Support Centre continued to registers hate crimes as it is in our mandate, but high percent of this data remains unregistered by the authorities. We registered two hate crime incidents after the Pride Parade in 2019 and 2021 which were not officially registered as such and remain unsolved.

One of the reasons we were advocating for the amendment of the Criminal Code in the past was because the lack of legislation was the main excuse of the police and the prosecution for registering and processing these cases. But, these past 2.5 years showed us that the legislation was never the

⁵² Mihajlov A., directeur van Subversive Front, e-mail, 17/05/2022

⁵³ MHC vertegenwoordiger, e-mail, 03/04/2020

problem. The problem was and remains the unwillingness and lack of sensitivity of the police and prosecution for these cases and thus the lack of implementation of the Criminal Code."⁵⁴

⁵⁴ MHC vertegenwoordiger, e-mail, 10/05/2020

2. Sociaal klimaat

2.1. Houding van de maatschappij

2.1.1. Percepties in de maatschappij van niet-normatieve genderidentiteit en/of seksuele geaardheid

Een rapport van S-Front Front (2017) omschrijft hoe in de Macedonische maatschappij ideeën heersen die diversiteit onderdrukken en gelijkheid en inclusie afwijzen. Woorden zoals gay, lesbisch, trans en hun respectievelijke conceptualiseringen worden niet algemeen begrepen in de brede maatschappij. In de meeste gevallen is er dan ook een negatieve perceptie van de seksuele en genderminderheden. LGBTI-personen moeten hierdoor in het dagelijkse leven voortdurend kampen tegen mechanismen die hen als “andere” beschouwen en die hun minderheidsstatus en -identiteit voortdurend versterken. S-Front koppelt het toenmalige algemeen heersende anti-LGBTI-klimaat in Macedonië aan de politieke instabiliteit en de sociale ongelijkheid sinds het uiteenvallen van het voormalige Joegoslavië. Dit heeft voor wantrouwen in de staatsinstellingen gezorgd. Dit wantrouwen is dan nog een keer vergroot door de corruptie bij de overheid en een jarenlange deficiënte rechtsgang tijdens de transitieperiode. Volgens dit rapport is de bevolking door dit wantrouwen in de richting van het discours van de orthodoxe kerk en het nationalisme gedreven. Nationalisme is volgens S-Front een belangrijk probleem omdat het minderheden (qua seksuele geaardheid en genderidentiteit) als abnormaal kadert en in een heel negatief perspectief plaatst.⁵⁵

Ook volgens het MHC-rapport uit 2017 komen homo- en transfobie in bijna elk aspect van het leven voor in de Macedonische samenleving. Het MHC wijst onder meer op een heel dringende nood aan sociale programma’s, beschermingsmechanismen en -campagnes in verband met de anti-discriminatie wetgeving omdat sommige LGBTI-personen het risico lopen om bijvoorbeeld dakloos te worden.⁵⁶

Ook een rapport van de Flüchtlingsrat Baden-Württemberg, een organisatie die zich inzet voor asielzoekers en vluchtelingen, citeert algemene berichtgeving uit 2017 die stelt dat er op dat moment in Noord-Macedonië een wijdverbreide homo- en transfobe stemming heerst in de politiek, media en maatschappij. Maar, nog steeds volgens dit rapport, is er sinds de regeringwissel van mei 2017 een zekere verandering vanuit de politieke klasse merkbaar. Vooral na het grote verlies van de VMRO-DPMNE in de daaropvolgende lokale verkiezingen (oktober 2017) worden, volgens dit rapport, inspanningen van de regering zichtbaar om iets te doen aan gevallen van discriminatie van LGBTI-personen. De regering ondersteunt de gemeenschap soms ook heel openlijk. Premier Zaev heeft persoonlijk deelgenomen aan een jubileumfeest van het LGBTI Support Center en de minister van Binnenlandse Zaken heeft op een conferentie over de toegang tot het gerecht duidelijk gesteld dat LGBTI-rechten ook mensenrechten zijn. Maar dit rapport voegt hier nog aan toe dat er nog een lange weg te gaan zal zijn vooraleer dit soort inspanningen hun weerslag zullen vinden in de samenleving.⁵⁷

Het MHC geeft in haar jaarrapport over 2018 aan dat tijdens de “Beoordeel niet wie van wie houdt”-campagne de haataal drastisch verhoogd is op de sociale netwerken. In de online commentaren kwam een enorme haat en veroordeling van de LGBTI-gemeenschap naar voor. De explicietste commentaren zijn aan het ministerie gemeld maar dat heeft nagelaten om er gevolg aan te geven.⁵⁸

⁵⁵ S-Front, 11/2017, [url](#)

⁵⁶ MHC, 25/09/2017, [url](#)

⁵⁷ Flüchtlingsrat Baden-Württemberg (McGinley S.), 01/02/2019, [url](#)

⁵⁸ MHC, 10/05/2019, [url](#)

Zoran Jordanov, oprichter van EGAL, wijst in 2018 ook op het patriarchale aspect van de Macedonische cultuur als oorzaak van de negatieve perceptie van LGBTI-personen. Volgens hem leven veel gays onder de radar als gevolg van de patriarchale cultuur.⁵⁹

Ook in 2019 is de groeiende zichtbaarheid van de LGBTI-gemeenschap opnieuw gepaard gegaan met haattaal. Tijdens de gaypride op 29 juni 2019 hebben een paar honderd tegenbetogers geprotesteerd rond een orthodoxe kathedraal. Priesters en organisaties die opkomen voor de bescherming van de familiewaarden hebben de tegenbetogers vervoegd en ze riepen haatdragende slogans. Ngo's hebben in 2019 216 gevallen van haatincidenten gedocumenteerd waarvan 73 gevallen tijdens de gaypride. Er zijn klachten neergelegd bij het gerecht maar de klachten zijn ofwel geweigerd of zijn nog altijd hangende. De autoriteiten hebben ook geen enkele van de *cases* veroordeeld. Nog steeds volgens dit rapport heeft het Instituut voor Mensenrechten in 2019 twee opiniepeilingen over het thema LGBTI gehouden. Van de bevroegden denkt 80 % dat homoseksualiteit een ziekte is.⁶⁰

Volgens een opiniepeiling in oktober 2020 in Noord-Macedonië heeft 76% van de bevroegden gesteld dat ze nog nooit een LGBTI-persoon ontmoet hadden. Twee derden van de bevroegden vonden dat koppels van hetzelfde geslacht beter niet elkaars hand vasthouden in het openbaar.⁶¹

2.1.2. Standpunt en rol van de (sociale) media, onderwijs, algemene overheidsdiensten en gezondheidszorg

Volgens het rapport van European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) van juni 2016 zijn haatboodschappen tegen LGBTI-personen in de media, op het internet en op de sociale media frequenter en intenser geworden.⁶²

Volgens het rapport van Progressive Front (2017) schilderen alvast de door de overheid gecontroleerde media de seksuele en genderminderheden af als ziek en afwijkend. Volgens dit rapport wordt – anno 2017 - het hele gezondheidssysteem als homofoob, transfoob en seksistisch ervaren. Zelfs psychologen en psychiaters treden soms heel onprofessioneel op in de zin dat ze geen discretie bewaren over hun LGBTI-patiënten of de vooroordelen van de maatschappij delen. Op het Instituut voor Psychologie zijn er, volgens dit rapport, nog steeds professoren die beweren dat homoseksualiteit een ziekte en een perversie is.⁶³

Volgens een rapport van de Flüchtlingsrat Baden-Württemberg (2019) staan in de schoolboeken stigmatiserende en onwetenschappelijke stellingen over de LGBTI-gemeenschap. In dit rapport is ook sprake van LGBTI-jongeren die hun schoolloopbaan afbreken als gevolg van extreme bendes in hun scholen.⁶⁴ Dit is nog steeds het geval in 2019 wanneer er volgens ILGA wel een paar scholen zijn die de wil tonen om hierin verandering te brengen maar er nog steeds een systemische verandering ontbreekt.⁶⁵

Begin 2019 heeft de OVSE een nieuwe campagne gelanceerd tegen haattaal in de voetbalstadia.⁶⁶

⁵⁹ IPPF, 20/07/2018, [url](#)

⁶⁰ ILGA, 01/2020, [url](#)

⁶¹ ILGA Europe, 2021, [url](#)

⁶² ECRI, 07/06/2016, [url](#)

⁶³ S-Front, 11/2017, [url](#)

⁶⁴ Flüchtlingsrat Baden-Württemberg (McGinley S.), 01/02/2019, [url](#)

⁶⁵ ILGA, 01/2020, [url](#)

⁶⁶ OSCE, 03/2019, [url](#)

In juni 2019 heeft de minister van Gezondheidszorg aangekondigd dat gezondheidszorg voor transpersonen gedekt zal worden door de openbare mutualiteiten. Maar, onder druk van de bevolking op de sociale media, heeft hij dit plan daarna ingetrokken.⁶⁷

Op 27 en 28 juni 2019 heeft het ministerie van Arbeid (samen met de ngo S-Front) een nationale conferentie over de verbetering van de mensenrechten van LGBTI-personen georganiseerd. Het is de eerste keer dat zo'n conferentie door de overheid georganiseerd is. Op de conferentie waren actoren uit de nationale en internationale ngo-wereld aanwezig en het gebeuren heeft geleid tot een nationaal actieplan ter verbetering van de mensenrechten van LGBTI-personen⁶⁸.

ILGA heeft ook twee gevallen gedocumenteerd van hivpositieve gays die geconfronteerd zijn met discriminatie in de gezondheidszorg. Ze hebben hiervan geen melding gemaakt bij de autoriteiten.⁶⁹

Samen met het ministerie van arbeid heeft S-Front in 2020 325 ambtenaren van 82 openbare instellingen getraind in verband met de aanpak van haattaal en discriminatie. Ambtenaren hebben hierdoor betere kennis en vaardigheden ontwikkeld om discriminatie en haattaal op basis van seksuele oriëntatie en genderidentiteit aan te pakken.⁷⁰

HERA heeft ook de toelating van het ministerie van Onderwijs om haar pilootprogramma rond seksuele opvoeding in basisscholen verder te ontwikkelen.⁷¹ HERA is in 2021 voortdurend het mikpunt van haattaal geweest omwille van haar initiatieven in de scholen rond seksuele opvoeding.⁷²

In 2021 heeft de organisatie Coalition Margins een samenwerkingsovereenkomst gesloten met het ministerie van Ontwikkeling en Opvoeding om leraren attent te leren maken op de preventie en rapportering van haattaal tegen LGBTI-kinderen in de lagere school.⁷³ Méér dan één derde van de scholieren van het secundair is, volgens een opiniepeiling, op de hoogte van geweld op LGBTI-personen.⁷⁴

Volgens activisten, waarvan sprake in het jaarlijkse USDoS-mensenrechtenrapport (2022) oefenen psychologen en pedagogen in de scholen druk op LGBTI-jongeren uit om zich normatief te gedragen.⁷⁵

2.1.3. Homofob geweld

Het MHC schrijft in 2017 dat haattaal lineair toe is genomen naarmate de LGBTI-zichtbaarheid is toegenomen via de campagnes tegen discriminatie en voor het aanvaarden van diversiteit.⁷⁶

In januari 2019 heeft de OVSE een rapport gepubliceerd met de resultaten van een bevraging uit juli 2018 over haatmisdrijven in Macedonië. Hieruit blijkt dat acht van de acht homoseksuele bevroegden het slachtoffer geweest is van een misdrijf. Ook vijf van de negen biseksuelen zijn in het laatste jaar slachtoffer van een misdrijf geweest. Uit tabellen in een rapport van de OVSE over haatcriminaliteit blijkt ook dat de bevroegden met een "andere seksuele oriëntering" of "die hierover liever niets willen aangeven" vaker het slachtoffer geweest zijn van een (haat)misdrijf dan de andere bevroegden.^{77 78}

⁶⁷ ILGA, 01/2020, [url](#)

⁶⁸ USDoS, 03/2021, [url](#); CoE, 29/06/2019, [url](#)

⁶⁹ ILGA, 01/2020, [url](#)

⁷⁰ USDoS, 03/2021, [url](#)

⁷¹ ILGA Europe, 2021, [url](#)

⁷² ILGA Europe, 2021, 02/2022, [url](#)

⁷³ ILGA Europe 02/2022, [url](#)

⁷⁴ ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

⁷⁵ USDoS, 12/04/2022, P.42, [url](#)

⁷⁶ MHC 25/09/2017, [url](#)

⁷⁷ OSCE, 01/2019, pp.24,25 [url](#)

⁷⁸ OSCE, 01/2019, [url](#)

Ook in 2019 gaat de groeiende zichtbaarheid van LGBTI-gemeenschap hand in hand met uitingen van haat. Ngo's hebben een aantal haatmisdrijven tegen LGBTI gedocumenteerd, waaronder 40 gevallen van fysiek geweld, 16 gevallen van verbaal en psychosociaal geweld en drie gevallen van huiselijk geweld. Na de gaypride van 2019 is Bekim Asani, voorzitter van LGBT United Tetovo Macedonia, samen met zes andere activisten door een groep van twintig aangerand. Ze zijn uit hun taxi's gesleurd, in elkaar geslagen en bedreigd met moord en verkrachting. Volgens ILGA is de vernieuwde Strafwet nog steeds niet doeltreffend om haatmisdrijven aan te pakken. Zowel politie als parket zijn er niet in geslaagd om de gevallen van geweld op LGBTI-personen te herkennen en te vervolgen (zie 1.2.).⁷⁹

Ondertussen wordt het monitoren en rapporteren van haattaal en haatincidenten al een paar jaar gedaan via interactieve tools op het internet: www.govornaomraza.mk en www.zlostorstvaodomraza.mk. Het MHC verifieert alle gerapporteerde gevallen vooraleer ze aan de statistieken toegevoegd worden.⁸⁰

Een bron bij het MHC die verantwoordelijk is voor de verbetering van de LGBTI-rechten heeft het volgende meegedeeld i.v.m. haatincidenten en -geweld in een e-mail aan Cedoca van 3 april 2020:

“Concerning your request for information on the current situation related to hate crimes and the police protection, I would like to inform you that although the Criminal Code was improved with the amendment towards introducing sexual orientation and gender identity as grounds for hate crimes, collecting data on hate crimes and hate speech based on sexual orientation and gender identity remains an area in which further improvements need to be introduced. Previous attacks on the LGBTI Support Centre remain unsolved and hatred towards LGBTI people remain encouraged on the internet and social media, with the failure by the Ministry for internal affairs to hold hate spreaders accountable. While the legislation has been improved, there has not been any notable developments in this area. The registered number of hate speech cases by NGOs in 2019 counts 216 cases (from which 73 are connected to the Pride), while the actual number is even higher. The number of hate crimes in 2019 are 59, from which physical violence (40), verbal and psychological violence (16), and domestic violence (3). Following the first Pride held in Skopje, one activist was attacked gaining only minor injuries due to the intervention of the police.⁸¹

Coalition Margins heeft in 2020 meerdere haatmisdrijven gedocumenteerd.⁸²

In augustus 2020 wordt de voorzitter van LGBT-United uit Tetovo opnieuw aangevallen (met oog- en hoofdverwondingen als gevolg). Dit was de tweede aanval op deze activist. Het onderzoek naar de eerste aanval is nog steeds hangende.⁸³

Het ILGA jaarrapport over 2020 verwijst naar gevallen van haattaal in Noord-Macedonië waaronder ook het gebruik van denigrerende woorden uitgesproken door een parlamentslid in het parlement.⁸⁴

In het ILGA-rapport over 2020 staat dat het MHC 172 gevallen van haattaal heeft geregistreerd. Maar, het werkelijke aantal ligt volgens ILGA veel hoger.⁸⁵ LGBTI-activist Bekim Asani is in augustus 2020 opnieuw fysiek aangevallen en hij heeft daarna ook doodsbedreigingen ontvangen.⁸⁶ In dit rapport staat ook dat de COVID-19 pandemie ertoe geleid heeft dat veel LGBTI-personen vanuit de grote steden zijn moeten terugkeren naar hun families op het platteland waar ze werden blootgesteld aan

⁷⁹ ILGA, 01/2020, [url](#)

⁸⁰ MHC, 10/05/2019, [url](#)

⁸¹ MHC vertegenwoordiger, e-mail 03/04/2020

⁸² ILGA Europe, 2021, [url](#)

⁸³ AI, 07/04/2021, [url](#); USDoS, 03/2021, [url](#)

⁸⁴ ILGA Europe, 2020, sd, [url](#)

⁸⁵ ILGA Europe, 2021, [url](#)

⁸⁶ ILGA Europe, 2021, [url](#)

geweld en discriminatie. Velen hebben ngo's gecontacteerd voor steun.⁸⁷ In het ILGA rapport over 2021 staat dat de Safe House Shelter Centre onderdak heeft geboden aan acht LGBTI-personen die zich in dit geval bevonden.⁸⁸

In het ILGA-rapport over 2021 staat dat LGBTI-activisten nog altijd geconfronteerd worden met haattaal, pesterijen en bedreigingen. Drie weken nadat een radicale, nationalistische partij in Tetovo de lokale verkiezingen had gewonnen, is het LGBT United Tetovo lokaal gevandaliseerd.⁸⁹

Volgens het jaarlijkse USDoS mensenrechtenrapport over 2021 blijft homofob geweld een probleem.⁹⁰ Vooral in de periode rond Skopje Pride zijn er gevallen van haattaal en –criminaliteit. Tijdens de Pride van 2021 zijn zeven incidenten gemeld aan de lokale politie. Geen van de gevallen zijn door de autoriteiten behandeld.⁹¹

Op 27 mei 2021 is er ophef ontstaan rond een aantal haatberichten tegen de LGBTI-gemeenschap op de sociale media in Noord-Macedonië. Een Facebook-administrator van een Facebookpagina is van leer getrokken tegen wat hij "de LGBT-ideologie" heeft genoemd.⁹²

Volgens het BTI (Bertelsmann Institution Tranformation Index) Country Report 2022 is de haattaal tegen de LGBTIQ-gemeenschap geweld weliswaar gedaald en heeft de regering meer steun voor deze groep getoond (dan in het verleden). Toch stelt ook dit rapport dat leden van de gemeenschap en de voorvechters van hun rechten het doelwit vormen van fysiek geweld, pesterijen, vernederend taalgebruik, zelfs van journalisten, ambtenaren en politici.⁹³

2.1.4. Geïnternaliseerde discriminatie

Als gevolg van de heersende maatschappelijke ideeën over de LGBTI-gemeenschap beslissen veel leden van de gemeenschap om zelf onder te duiken. Veel leden van de gemeenschap willen bijvoorbeeld niet gezien worden met andere leden. Ze hebben ook te kampen met een internalisering van de homofobe, transfobe en heteroseksistische cultuur die hen omgeeft. Volgens S-Front is geïnternaliseerde discriminatie een serieus probleem dat gepaard gaat met schaamte, een slechtere, geestelijke gezondheid en minder economische kansen.⁹⁴

2.2. Zichtbaarheid en activiteiten van LGBTI-verenigingen

In Macedonia zijn volgende verenigingen actief die zich inzetten voor de LGBTI-rechten:

LGBTI Support Center : de belangrijkste vereniging die zich inzet voor de verbetering van de sociale en wettelijke situatie van LGBTI. Ze bieden gratis wettelijke bijstand (met het juristenteam van het MHC) aan LGBTI van wie de rechten geschonden zijn. Verder zetten ze zich in op het gebied van gemeenschapsopbouw, trainingen i.v.m. transgenderonderwerpen, gratis psychologische steun voor LGBTI.⁹⁵

⁸⁷ ILGA Europe, 2021, [url](#)

⁸⁸ ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

⁸⁹ ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

⁹⁰ USDoS, 12/04/2022, p.42, [url](#)

⁹¹ USDoS, 12/04/2022, p.42, [url](#)

⁹² BIRN, 12/2021, p.50, [url](#)

⁹³ Bertelsmann Stiftung, 21/02/2022, p.14, [url](#)

⁹⁴ S-Front, 11/2017, [url](#)

⁹⁵ LGBTI Support Center, s.d., [url](#)

LGBT United Tetovo Macedonia: deze organisatie is multi-etnisch en beoogt steun te bieden aan LGBTI uit alle etnische groepen in Noord-Macedonië. De steun kan bestaan uit bijstand bij de toegang tot de gezondheidszorg en het aanbieden van juridische bijstand of ook levensnoodzakelijke sociale hulp.⁹⁶

S-Front: op de website van deze ngo is er sprake van een aantal projecten: "access to justice for LGBTI people in the western Balkans (2018-2021)", "Towards open access for LBT women in sports games (2018-2019) met Planet Romeo Foundation, "Building tolerance and understanding for LGBTI people in Macedonian Society" in samenwerking met de Amerikaanse ambassade. Hun activiteiten richten zich onder meer op vraagstukken rond mentale gezondheid, sociaal welzijn, mensenrechten, toegang tot en gebruik van juridische bijstand en gemeenschapsverbinding.⁹⁷ In 2020 heeft deze organisatie een nationale hulplijn voor LGBTI-personen gelanceerd om aan de doelgroep, maar ook aan hun familieleden of aan professionals uit het onderwijs of de gezondheidszorg informatie te verstrekken.⁹⁸ In 2021 heeft de organisatie het Skopje Queer Centre geopend om advies en sociale bijstand aan te bieden aan LGBTI-personen. In het eerste jaar zijn er al 287 therapeutische sessies gehouden.⁹⁹

HERA: een ngo die zich in de eerste plaats concentreert op de toegang tot en de verbetering van de gezondheidszorg. Ze pakken ook vraagstukken aan die verband houden met de seksuele gezondheid. Ze hebben een aparte focus op de Romagemeenschap. In Shuto Orizari hebben ze hiertoe een speciale antenne (het jeugdcentrum I want to know) voor gynaecologische bijstand. In 2012 hebben ze er een juridisch hulpprogramma gelanceerd met de bedoeling om Romavrouwen bij te staan bij het genieten van hun sociale en gezondheidsrechten. Er is een team actief in Shuto Orizari van een jurist en ook opgeleide adviseurs die uit de Romagemeenschap zelf komen.¹⁰⁰

TRANSFORMA: Transforma bestaat sinds 2011 en is vooral actief op het gebied van bijstand in de toegang tot gezondheidszorg voor transgenders (trainingen/opleidingen met psychologen, psychiater en medische teams) en biedt ook workshops aan over communicatie, het opkomen voor zichzelf, scholing. De organisatie heeft eveneens een activistische missie en probeert een officiële registratie te bekomen bij de overheid om de rechten van transgenders in de toekomst nog beter te kunnen verdedigen.¹⁰¹¹⁰² De organisatie werkt ook samen met STAR-STAR en Coalition margins (zie 4).¹⁰³ Tijdens de COVID-19-pandemie heeft Transforma aan trans-sekswerkers, die zonder inkomen kwamen te zitten, hulp geboden in de vorm van voeding en ander essentiële benodigdheden.¹⁰⁴

Op 27 en 28 juni 2019 heeft nationale LGBTI-conferentie (in partnerschap met de autoriteiten) over LGBTI-rechten plaatsgevonden. Op 29 juni 2019 heeft de eerste gaypride plaatsgevonden met bijna 2.000 deelnemers.¹⁰⁵ Op 31 maart 2019 heeft de organisatie in Skopje een mars gehouden om de situatie van de transgenders in de kijck te zetten. Deze mars kaderde in een één week durende campagne om de zichtbaarheid van transgenders in Macedonië te verbeteren.¹⁰⁶

Sinds 2020 slaagt een nieuw gemeenschapscentrum in Strumica erin om maandelijks 40 LGBTI-personen samen te brengen.¹⁰⁷

⁹⁶ LGBT United Tetovo Macedonia, s.d., [url](#)

⁹⁷ S-Front, s.d., [url](#); ILGA Europe, 2021, [url](#)

⁹⁹ ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

¹⁰⁰ HERA, s.d., [url](#)

¹⁰¹ STAR, 02/10/2019, [url](#)

¹⁰³ Milikj,L.(medestichter van Transforma), e-mail 9/04/2020

¹⁰⁴ ILGA Europe, 2021, [url](#); ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

¹⁰⁵ CoE, 29/06/2019, [url](#); ILGA, 01/2020, [url](#)

¹⁰⁶ STAR, 02/10/2019, [url](#)

¹⁰⁷ ILGA Europe, 2021, [url](#)

In juni 2021 heeft de Skopje Pride Parade tijdens het Pride weekend plaatsgevonden en de president heeft er (samen met duizenden anderen) aan deelgenomen.¹⁰⁸

3. Socio-politieke context

3.1. Algemene situatie van het land

In het *North Macedonia 2019 Report* schrijft de EC dat het land fundamentele veranderingen is blijven ondergaan in de richting van een inclusieve en open politieke atmosfeer:

“The culture of compromise in the political landscape has improved by the government’s efforts to reach out to all stakeholders, including the opposition and civil society, in an inclusive and transparent manner.”¹⁰⁹

“Concerning the political criteria, North Macedonia has continued to maintain a steady pace of implementation of EU reforms throughout the reporting period. The government has taken steps to restore checks and balances, and to strengthen democracy and the rule of law. The country has continued to undergo fundamental changes in an inclusive and open political atmosphere.”¹¹⁰

In juni 2019 hebben de lidstaten van de EU nog steeds geen overeenkomst bereikt over de opening van de toetredingsonderhandelingen van Noord-Macedonië (en Albanië) tot de EU. Vooral Nederland en Frankrijk maken bezwaar. De Raad beslist de opening uit te stellen.¹¹¹

Noord-Macedonië heeft een samenleving waar de bevolking verdeeld is volgens een etnische breuklijn. Volgens een recente opiniepeiling ziet 58,44% zichzelf als etnisch Macedonisch, 24,30% als Albanees, 3,86 als Turk en 2,53% als Roma. De etnische breuklijn valt ook samen met een religieuze breuklijn, wat, volgens het BTI Country Report van 2022, van tel is voor een paar thema’s (waaronder de LGBTI-rechten).¹¹²

3.2. Standpunt van de politieke actoren

Volgens een European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)-rapport van juni 2016 is het gebruik van homofobe uitspraken door politici toegenomen.¹¹³

In 2017 rekent het MHC de openlijk homofobe uitlatingen van *high profile* vertegenwoordigers van belangrijke instellingen als een van de belangrijkste obstakels voor het toepassen van het gelijkheidsprincipe bij de burgerbevolking. Ze hebben bij de bevolking de vooroordelen en stereotypering van de LGBTI-gemeenschap alleen maar vergroot.¹¹⁴

Ook S-Front stelt nog in 2017 dat er bij de (toenmalige) politieke klasse een gebrek is aan politieke wil om de noden van de seksuele en genderminderheden te identificeren en aan te pakken. Dit heeft enorme impact gehad op de relaties (of het gebrek daaraan) die deze minderheden met de instellingen

¹⁰⁸ ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

¹⁰⁹ EC, 29/05/2019, [url](#)

¹¹⁰ EC, 29/05/2019, [url](#)

¹¹¹ EWB, 20/06/2019, [url](#)

¹¹² Exit Albania, 30/03/2022, [url](#) ; Bertelsmann Stiftung, 21/02/2022, p.32, [url](#)

¹¹³ ECRI, 07/06/2016, [url](#)

¹¹⁴ MHC, 25/09/2017, [url](#)

van de overheid onderhouden. De toenmalige regering wordt omschreven als autoritair, nationalistisch en intimiderend.¹¹⁵

Sinds de regeringwissel van 2017 hebben enkele toppolitici (onder meer premier Zaev) wel hun steun uitgesproken voor de LGBTI-gemeenschap en is in het parlement ook de Parlementaire Groep voor de Verbetering van de Situatie van de LGBT-mensen opgericht.¹¹⁶

Na het verlies van de etno-nationalistische The Internal Macedonian Revolutionary Organization – Democratic Party for Macedonian National Unity (VMRO-DPMNE) bij de parlaments- en lokale verkiezingen van 2017 en de regeringwissel in hetzelfde jaar hebben enkele toppolitici (onder meer toenmalig premier Zaev) openlijk hun steun uitgesproken voor de LGBTI-gemeenschap. In het parlement is sindsdien ook de Parlementaire Groep voor de Verbetering van de Situatie van de LGBTI-personen opgericht.¹¹⁷

Op 1 november 2017 heeft premier Zaev het LGBT Centre bezocht ter ere van zijn vijfde verjaardag. Hij heeft er het centrum publiekelijk gefeliciteerd en ook aangemoedigd om zijn werkzaamheden vol te houden.¹¹⁸

Op 27 en 28 juni 2019 heeft een nationale LGBTI-conferentie over LGBTI-rechten plaatsgevonden. De Macedonische autoriteiten zijn hierbij partner geweest.¹¹⁹

Maar, in 2019 heeft Zaev een gedetineerde zakenman (een zekere Bojan Jovanovski) een *faggot* genoemd. Na zware kritiek vanuit de samenleving heeft hij zich hiervoor geëxcuseerd.¹²⁰ Ook in 2020 en 2021 hebben ook politici haatdragende of veroordelende bewoordingen gebruikt om naar LGBTI-personen te verwijzen.¹²¹ Op 26 juni 2021 heeft president Stevo Pendarowski deelgenomen aan de Skopje Pride Parade.¹²²

In 2021 heeft de overheid 6.000 euro subsidies toegekend aan de LGBTI+ hulplijn van Subversive Front. En er was ook samenwerking tussen deze organisatie en het ministerie van Werk en Sociaal Beleid in verband met het Skopje Queer Centre.¹²³

¹¹⁵ S-Front, 11/2017, [url](#)

¹¹⁶ Flüchtlingsrat Baden-Württemberg (McGinley S.), 01/02/2019, [url](#)

¹¹⁷ Flüchtlingsrat Baden-Württemberg (McGinley S.), 01/02/2019, [url](#)

¹¹⁸ LGBTI Support Center, 01/11/2017, [url](#)

¹¹⁹ CoE, 29/06/2019, [url](#)

¹²⁰ ILGA, 01/2020, [url](#)

¹²¹ ILGA Europe, 2021, [url](#); ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

¹²² RFE, 26/06/2021, [url](#); ILGA Europe, 02/2022, [url](#)

4. Specifieke situatie van LGBTI uit de Romagemeenschap

Volgens Zoran Jordanov, de oprichter van EGAL, hebben 70 à 80 % van de Romamannen hun eerste seksuele ervaring met een andere man omwille van het feit dat Romameisjes, zolang ze er niet mee getrouwd zijn, buiten hun bereik liggen. Hij wijst erop dat het risico op een snelle verspreiding van hiv in die context reëel is en dat EGAL daarom inzet op zogenoemde *gatekeepers* die erop getraind zijn om op te treden als verbinding tussen de gemeenschap en de gezondheidscentra.¹²⁴ Ook in 2007 heeft Jordanov overigens al geschat dat 60 à 70 % van de Romamannen onder de 30 jaar homoseksuele betrekkingen heeft. EGAL had in die jaren in Shuto Orizari een speciale antenne geopend ten behoeve van Roma die op zoek waren naar informatie over seksualiteit. De antenne werd toen dagelijks bezocht door ongeveer een dozijn mannen.¹²⁵

Volgens de website van een fotojournaliste (Tiana Markova Gold) telt de Romagemeenschap een disproportioneel aantal sekswerkers die op straat actief zijn.¹²⁶ Op de website van EGAL wordt in verband met Romasekswerkers gewezen op de regels in de Romagemeenschap over voorhuwelijkse betrekkingen die – vooral voor meisjes – strikt verboden zijn. Het gevolg is dat sommige heteroseksuele Romamannen – in afwachting van hun huwelijk - vrijwillig seksuele betrekkingen hebben met andere mannen. Dit gaat soms zelfs gepaard met geweld. Volgens EGAL mengen deze heteromannen zich – in afwachting van hun huwelijk - probleemloos met de Romamannen die zichzelf wel degelijk als gay zien. Op deze website wordt bovendien nog gesteld dat sommige heteroseksuele Roma hierbij zelfs zo ver gaan dat ze een symbolische vergoeding vragen voor deze homoseksuele betrekkingen. Nochtans zien ze zichzelf eigenlijk helemaal niet als sekswerker of als gay. In feite verschuilen ze zich achter het excuus dat ze zich prostitueren omdat ze zich schamen voor hun homoseksuele betrekkingen.¹²⁷

Het rapport van S-Front (2017) stelt dat leden van de Romagemeenschap geconfronteerd kunnen worden met geweld en discriminatie wanneer zij beroep willen doen op de diensten voor een betere seksuele, fysieke en mentale gezondheid (bv. gezondheidscentra voor hiv-patiënten). Zij moeten soms naar andere gemeentes hiervoor wat daar al geleid heeft tot fysieke aanrandingen. Dit geldt vooral voor transgenders binnen deze gemeenschap.¹²⁸

In het rapport van S-Front wordt er eveneens op gewezen dat ook transgendervrouwen uit de Romagemeenschap kunnen terugvallen op sekswerk om zichzelf van een inkomen te voorzien. Zij kunnen zich hierdoor in een nog precairdere situatie bevinden. In het rapport wordt het voorbeeld aangehaald van een Romatransgendervrouw die sekswerk verricht en daarom uit haar appartement en verdreven is en door haar familie verstoten wordt.¹²⁹

Volgens het rapport van het MHC (2017) kan de specifieke situatie van Roma-LGBTI geanalyseerd worden aan de hand van de notie van dubbele discriminatie. Ze kunnen namelijk zowel door de meerderheid in de Macedonische samenleving (omwille van hun etnie) als door de Romagemeenschap zelf (omwille van hun seksuele geaardheid en/of genderidentiteit) gediscrimineerd en gemarginaliseerd worden. Bijkomend probleem is, volgens dit rapport, dat een aantal Roma niet beschikken over identiteitsdocumenten waardoor deze Roma geen toegang hebben tot het gezondheidszorgsysteem. In het rapport is er volgens officiële bronnen sprake van ongeveer 700 personen maar andere bronnen in het rapport zijn van mening dat het aantal Roma zonder

¹²⁴ IPPF, 20/07/2018, [url](#)

¹²⁵ Transitions, 19/03/2007, [url](#)

¹²⁶ Markova Gold T., 10/03/2016, [url](#)

¹²⁷ EGAL, s.d., [url](#)

¹²⁸ S-Front, 11/2017, [url](#)

¹²⁹ S-Front, 11/2017, [url](#)

identiteitsdocumenten veel hoger ligt. Ook armoede verlaagt de toegang van Roma tot de gezondheidszorg.¹³⁰

Volgens Biser Alekov Roma zijn Roma de meest gediscrimineerde minderheidsgroep in Macedonië. LGBTI-personen uit de Romagemeenschap worden, volgens hem, dubbel geïsoleerd en nog verder gemarginaliseerd vanwege hun seksuele geaardheid en genderidentiteit.¹³¹

Ook Lila Milikj van de ngo Transforma bevestigt dit in een email aan Cedoca. In deze email is ook sprake van gedocumenteerde schendingen van de mensenrechten van transgenders in de loop van 2019. Verder legt deze contactpersoon de samenwerking uit tussen haar organisatie en andere organisaties:

“During the outreach work I am doing and coordinating at STAR, I am aware of the fact that many transgender sex workers especially from Shuto Orizari that we have contacted in the past, they have already left the country and migrated to other countries in hope to get a better life. You might be informed that Shuto Orizari (Shutka) is the biggest European Roma municipality with a great number of LGBT people.

Most of the Transgender people from Roma population living in Shuto Orizari, face with double discrimination based on gender identity, ethnicity, and some of them due to the sex work they do.

During the past year (2019), a number of 15 cases of human rights violation among transgender people, mostly transgender women have been documented.

Having into consideration that TransFormA is not a service but small advocacy organization, we do our best and provide our community with the necessary health, social and legal services provided by three friendly organizations that TransFormA is collaborating with:

STAR-STAR, The First Sex Workers Collective in the Balkans (HIV/STI protection by outreach work, consisting of free condom, lubricant and peer education distribution among male, female and transgender sex workers);

Coalition MARGINS (by providing psychological and free legal aid and support for LGBT people);

HERA – The Health Education Research Association (by providing free dermatovenerological , gynecological, hormonal and other health related services such as HIV and STI testing)¹³²

Antonio Mihalijov, *executive director* van S-Front, heeft over de LGBTI-personen in de Romagemeenschap het volgende geschreven in een e-mail aan Cedoca:

“Some of the transgender women who live in Shuto Orizari were part of our Needs Assessment in 2017, and to my knowledge, a few of them left the country since then, seeking asylum in Northern or Western Europe. I would not say that there is a subculture of transgender people in Shuto Orizari, as majority of them have left the municipality, either in other places in the country, or abroad. Shuto Orizari is a municipality with majority of Roma population, where evidences of domestic and gender-based violence are rampant, where being LGBTI represents a serious threat to one’s life, and to one’s physical and mental integrity. We have been working on issues affecting the Roma LGBTI people throughout the country, and have gained hands-on insights on the situation at hand. This also means that we are aware that applications for seeking asylum might also be submitted by persons who do not necessarily identify as LGBTI, or persons with lack of evidence on their persecution based on SOGI.

At the moment, in Shuto Orizari, there is only a youth center “Sakam da znam”, by HERA that provides gynaecological services, HIV prevention services, dermatological examinations,

¹³⁰ MHC, 25/09/2017, [url](#)

¹³¹ Biser Alekov (woordvoerder Balkan LGBTQIA), *Intersecting Realities*, conferentie, Brussel, 25/02/2020

¹³² Milikj,L.(medestichter van Transforma), e-mail 9/04/2020

psychological counselling, and counselling for drug users. EGAL, to our knowledge, has closed the center they had in Shuto Orizari, after one of their key workers there left abroad.”¹³³

Subversive Front werkt ook met LGBTI-personen uit de Roma-gemeenschap:

“Subversive Front continued working with LGBTI Roma persons in Bitola and Strumica, documenting several cases of multiple and intersectional discrimination, and finding that many lacked support from both the Roma and the LGBTI community. The majority were afraid to be open about their identity, and many engage in sex work to make ends meet. The COVID-19 pandemic hit the community very hard - several NGOs provided support”¹³⁴

Ook in het ILGA-rapport over 2020 staat dat LGBTI-personen van Roma origine noch van de Romagemeenschap, noch van de LGBTI-gemeenschap steun krijgen.¹³⁵

¹³³ Mihajlov A., e-mail, 02/04/2020

¹³⁴ ILGA Europe, 2021, [url](#)

¹³⁵ ILGA Europe, 2021, [url](#)

Samenvatting

Deze COI Focus biedt een kijk op een aantal evoluties in de situatie van LGBTI in Noord-Macedonië tijdens de voorbije vijf jaar.

In de periode 2017-2022 is in de geraadpleegde bronnen geen enkel geval beschreven van actieve vervolging van LGBTI door de Macedonische autoriteiten. Toch zijn er in 2018 gevallen geweest van onprofessioneel gedrag ten aanzien van LGBTI door individuele agenten. De ombudsman heeft deze gevallen aangeklaagd met als gevolg dat de betrokken agenten weliswaar niet strafrechtelijk vervolgd zijn maar uiteindelijk toch geconfronteerd zijn met interne maatregelen. Sinds 2019 zijn zo'n gevallen niet meer gemeld bij de ombudsman.

In deze COI Focus komt naar voor dat de wetgeving tot 2017 nog een groot aantal lacunes vertoonde inzake erkenning en bescherming van LGBTI. Grootste pijnpunt was de afwezigheid van de termen genderidentiteit en seksuele oriëntering in de Strafwet als mogelijke gronden voor strafbare feiten. In de periode voor 2017 werden de politie en het gerecht dan ook nog niet gezien werd als garantie op bescherming in geval van haatcriminaliteit. Het zorgde ervoor dat LGBTI zich in sommige gevallen extreem kwetsbaar konden voelen voor allerlei vormen van geweld tegen hen.

Sinds de grote verkiezingsnederlagen van de etno-nationalistische VMRO-DPMNE bij de parlements- en lokale verkiezingen van 2017 is er alvast een belangrijke kentering waar te nemen in het politieke discours over LGBTI. De toenmalige regering Zaev is er immers in geslaagd om in december 2018 de Strafwet aan te passen door de invoering van de bewuste afwezige termen.

In 2019 heeft Bekim Asani (een LGBTI-activist uit Tetovo) publiekelijk verklaard dat een aanranding tegen hem veel erger had kunnen aflopen indien politieagenten niet waren tussenbeide gekomen om hem te beschermen. Toch blijven bronnen aanhalen dat eventuele LGBTI-slachtoffers van haatcriminaliteit (ook na de wijziging van de Strafwet) nog altijd geen klacht durven in te dienen bij politie en gerecht omwille van een gebrek aan vertrouwen; uit angst voor onbegrip of zelfs uit angst voor negatieve reacties zoals die konden voorvallen in het verleden. Een bron bij het Macedonian Helsinki Committee stelt in 2022 zelfs expliciet dat het probleem (vóór 2018) eigenlijk nooit gelegen heeft bij de lacunes in de Strafwet. Volgens deze bron lag en ligt het probleem nog steeds bij de toepassing van de wet. Deze bron heeft het over blijvende onwil en een blijvend gebrek aan aandacht voor gevallen van haatcriminaliteit bij zowel politie als parket. Anno 2022 wordt een groot deel van de misdrijven immers niet behandeld, opgelost of zelfs niet geregistreerd door de autoriteiten. In de gevallen waar de politie gevallen van haatcriminaliteit gebaseerd op seksuele oriëntatie en genderidentiteit wel heeft geregistreerd, heeft het parket deze niet verder vervolgd. Ook een bron bij Subversive Front geeft aan dat de meerderheid van de slachtoffers van haatincidenten hiermee nog steeds niet naar de autoriteiten durven stappen. Ook geeft deze organisatie aan dat de meerderheid van de klachten die ze heeft voor haattaal heeft neergelegd bij het parket niet worden behandeld.

Wat de aanpak van discriminatie betreft is de uitslag van de parlementsverkiezingen van 15 juli 2020 ook belangrijk geweest voor de LGBTI-gemeenschap. De nieuwe regering van Zaev heeft de antidiscriminatiewet immers snel goedgekeurd en de nieuw opgerichte Commission for the Prevention and Protection against Discrimination (CPDD) heeft sindsdien al verschillende keren standpunt ingenomen tegen gevallen van discriminatie en ook opgetreden tegen publicaties met haatdragende bewoordingen over LGBTI-personen. Subversive Front geeft aan dat deze organisatie 30 klachten in verband met discriminatie bij de CPDD heeft neergelegd en dat de commissie 99% van deze klachten als gevallen van discriminatie heeft erkend.

Wat betreft de evoluties in het gedachtegoed en de houding van de maatschappij tegen LGBTI kan samengevat worden dat de toegenomen zichtbaarheid en de aanvaarding van LGBTI in het officiële discours van de regering steevast gepaard gaan met weerstand en haattaal vanuit sommige delen van

de bevolking. De minister van Gezondheidszorg heeft in 2019 nog een voorstel om de gezondheidszorg voor transgenders te laten terugbetalen moeten intrekken onder druk van de publieke opinie. Volgens het MHC zijn er in 2019 nog 216 geregistreerde gevallen van haataal tegen LGBTI geweest en 59 geregistreerde gevallen van haatcriminaliteit tegen LGBTI. Het werkelijke aantal zou hoger liggen.

Intussen werken internationale organisaties (Raad van Europa en OSCE) nauw samen met de politionele autoriteiten aan het bijscholen van het politiekorps in de behandeling van LGBTI-zaken. En, volgens een vertegenwoordiger van het MHC is er in 2020 zeker een klimaat ontstaan met mogelijkheden voor een betere samenwerking met de politie en voor een verbeterde houding van de politie tegenover haataal, haatcriminaliteit en discriminatie tegen LGBTI. Er is in 2020 ook een Parlementaire Groep ter Verbetering van de Situatie van LGBTI-persoon actief die werkt aan een hele reeks van initiatieven die verder gaan dan de twee hierboven aangehaalde aanpassingen. Ook zijn er intussen conferenties geweest in Skopje waarbij regeringsverantwoordelijken en ngo's samen LGBTI-issues besproken hebben. De eerste Macedonische gaypride in juni 2019, in goede banen geleid door de politie, wordt algemeen gezien als exemplarisch voor het veranderde discours van de Macedonische regering. Ook zijn er juristen, burgermaatschappijorganisaties (in de eerste plaats het LGBTI Support Centre, maar ook LGBT United Tetovo, HERA en Transforma) en activisten die hulp kunnen bieden aan LGBTI bij het zoeken naar oplossingen bij het gerecht in hiervoor gerechtvaardigde cases. Al deze evoluties reflecteren de wil van de politieke klasse om voor een inclusievere samenleving te zorgen.

Uit deze COI Focus blijkt ten slotte ook dat LGBTI uit de Romagemeenschap geconfronteerd kunnen worden met het fenomeen van dubbele discriminatie. Armoede en het taboe op voorhuwelijkse betrekkingen zijn factoren die in verband gebracht worden met het fenomeen van heteromannen die, al dan niet tegen betaling, homoseksuele contacten hebben. Dat ook Romatransgenders zich prostitueren wordt eveneens in verband gebracht met armoede. Volgens een bron zijn de meeste Romatransgenders intussen wel vertrokken uit Shuto Orizari en ook EGAL heeft haar antenne ten behoeve van Roma gesloten nadat de verantwoordelijke vertrokken is. Toch is er nog één structuur actief (een jeugdcentrum "Sakam da znam") die specifieke steun en informatie biedt.

Bibliografie

Rechtstreekse contacten

Alekov B., woordvoerder Balkan LGBTQIA, toespraak [neergeschreven door Cedoca], in *Intersecting Realities*, Brussel, 25/02/2020

Macedonian Helsinki Committee representative, e-mail, 03/04/2020, 10/05/2022, contactgegevens niet meegedeeld om de veiligheid van deze bron te garanderen

Mihajlov A., executive director van S-Front, e-mail, 27/03/2020, 02/04/2020, 07/05/2022, contactgegevens niet meegedeeld om de veiligheid van deze bron te garanderen

Milij L., medestichter van Transforma, e-mail, 09/04/2020, contactgegevens niet meegedeeld om de veiligheid van deze bron te garanderen

Vertegenwoordiger van de Dienst van de Ombudsman, e-mail, 10/04/2020, 03/05/2022, contactgegevens niet meegedeeld om de veiligheid van deze bron te garanderen

Schriftelijke en audiovisuele bronnen

Amnesty International (AI), Amnesty International Report 2020/21; The State of the World's Human Rights; North Macedonia 2020, 07/04/2021, <https://www.ecoi.net/en/document/2048732.html> [geraadpleegd op 12/08/2021]

Balkan Insight, *North Macedonia Activists Protest as Court Scraps Anti-Discrimination Law*, 18/05/2020, <https://balkaninsight.com/2020/05/18/north-macedonia-activists-protest-as-court-scraps-anti-discrimination-law/> [geraadpleegd op 06/07/2020]

Balkan Insight, *North Macedonia Activists Protest as Court Scraps Anti-Discrimination Law*, 18/05/2020, <https://balkaninsight.com/2020/05/18/north-macedonia-activists-protest-as-court-scraps-anti-discrimination-law/> [geraadpleegd op 12/08/2021]

Balkan Insight, *North Macedonia to recognize identity of transgender people*, 28/04/2021, <https://balkaninsight.com/2021/04/28/north-macedonia-to-recognize-identity-of-transgender-people/> [geraadpleegd op 12/08/2021]

Balkan Insight, *North-Macedonia reinstates anti-discrimination law*, 28/10/2020, <https://balkaninsight.com/2020/10/28/north-macedonia-reinstates-anti-discrimination-law/> [geraadpleegd op 12/08/2021]

Balkan Investigative Reporting Network, *Online Intimidation: Controlling the Narrative in the Balkans, Annual Digital Rights Report 2021*, 12/2021, <https://balkaninsight.com/wp-content/uploads/2021/12/ONLINE-INTIMIDATION-CONTROLLING-THE-NARRATIVE-IN-THE-BALKANS.pdf> [geraadpleegd op 06/05/2022]

Bertelsmann Stiftung, *BTI 2022 Country Report North-Macedonia*, 21/02/2022, https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2022_MKD.pdf [geraadpleegd op 06/05/2022]

Civil Rights Defenders, *North Macedonia's Repeal of Anti-Discrimination Law Poses Major Setback to Human Rights Protection*, 19/05/2020, <https://crd.org/2020/05/19/north-macedonias-repeal-of-anti-discrimination-law-poses-major-setback-to-human-rights-protection/> [geraadpleegd op 06/07/2020]

Civil Rights Defenders, *North Macedonia's Repeal of Anti-Discrimination Law Poses Major Setback to Human Rights Protection*, 19/05/2020, <https://crd.org/2020/05/19/north-macedonias-repeal-of-anti-discrimination-law-poses-major-setback-to-human-rights-protection/> [geraadpleegd op 12/08/2021]

Council of Europe (CoE), *Citizens of North Macedonia informed on Free Legal Aid services and expanding its use*, 25/10/2021, <https://www.coe.int/en/web/skopje/-/citizens-of-north-macedonia-informed-on-free-legal-aid-services-and-expanding-its-use> [geraadpleegd op 06/05/2022]

- Council of Europe (CoE), *North Macedonia to hold the first ever national conference on LGBTI rights, followed by the first pride in Skopje*, 29/06/2019, <https://www.coe.int/en/web/sogi/-/north-macedonia-to-hold-the-first-ever-national-conference-on-lgbti-rights-followed-by-the-first-pride-in-skopje> [geraadpleegd op 07/04/2020]
- Council of Europe (CoE), *Promotion of Diversity and Equality in North Macedonia*, 2019, <https://www.coe.int/en/web/skopje/promotion-of-diversity-and-equality-in-north-macedonia> [geraadpleegd op 07/04/2020]
- De Standaard, *Albanië en Noord-Macedonië mogen onderhandelen over toetreding tot de Europese Unie*, 23/03/2020, https://www.standaard.be/cnt/dmf20200323_04899495 [geraadpleegd op 27/03/2020]
- Equality for Gays And Lesbians (EGAL) [website], s.d., http://egal.org.mk/en/za_nas.htm [geraadpleegd op 27/03/2020]
- ERA, *LGBTI activists mobbed and attacked in North Macedonia*, 01/07/2019, <https://www.lgbti-era.org/news/lgbti-activists-mobbed-and-attacked-north-macedonia> [geraadpleegd op 07/04/2020]
- European Commission (EC), *North Macedonia 2021 Report*, 19/10/2021, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2021-10/North-Macedonia-Report-2021.pdf> [geraadpleegd op 06/05/2022]
- European Commission (EC), *North Macedonia Report*, 29/05/2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-north-macedonia-report.pdf> [geraadpleegd op 27/03/2020]
- European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (Raad van Europa), *ECRI Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of North Macedonia subject to interim follow-up*, 6/2019, <https://rm.coe.int/interim-follow-up-conclusions-on-north-macedonia-5th-monitoring-cycle-/168094ce02> [geraadpleegd op 27/03/2020]
- European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), [website], 07/06/2016, <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/> [geraadpleegd op 27/03/2020]
- European Western Balkans, *Council's decision on North Macedonia and Albania reveals EU's divisions*, 20/06/2019, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/06/20/councils-decision-on-north-macedonia-and-albania-reveals-eus-divisions/> [geraadpleegd op 27/03/2020]
- Exit Albania, *Macedonian Census Reveals 29% Ethnic Albanians*, 30/03/2022, <https://exit.al/en/2022/03/30/macedonian-census-reveals-near-30-ethnic-albanians/> [geraadpleegd op 06/05/2022]
- Flüchtlingsrat Baden-Württemberg (McGinley S.), *Länderbericht Mazedonien Stand: Februar 2019*, 01/02/2019, <https://fluechtlingsrat-bw.de/files/Dateien/Dokumente/INFOS%20-%20Publikationen/2019-02-01%20Bericht%20MKD-Web.pdf> [geraadpleegd op 27/03/2020]
- Freedom House, *Freedom in the World 2019*, 04/02/2019, <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/freedom-world/2019> [geraadpleegd op 27/03/2020]
- Freedom House, *Freedom in the World*, 12/07/2017, https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FIW_2017_Report_Final.pdf [geraadpleegd op 27/03/2020]
- Health Education and Research Association (HERA) [website], s.d., <https://hera.org.mk/?lang=en> [geraadpleegd op 21/04/2020]
- Healthy Options Project Skopje (HOPS), [website], s.d., <https://hops.org.mk/en/advocacy/> [geraadpleegd op 21/04/2020]
- Healthy Options Project Skopje (HOPS), *Research Report, Legal needs of people who inject drugs and sex workers in Macedonia*, 14/02/2019, <https://hops.org.mk/en/research-report-legal-needs-and-access-to-justice-for-people-who-inject-drugs-and-sex-workers-in-macedonia/> [geraadpleegd op 27/03/2020]
- Helsinki Committee for Human Rights of the Republic of Macedonia (MHC), *Analysis of the legal framework for the protection of the rights of the LGBTI community*, 25/09/2017, <http://lgbti.mk/wp-content/uploads/2018/10/Analysis-of-the-legal-framework-for-the-protection-of-the-rights-of-the-LGBTI-Community-in-the-Republic-of-Macedonia.pdf> [geraadpleegd op 27/03/2020]

Helsinki Committee for Human Rights of the republic of Macedonia (MHC), *Annual Report 2018*, 10/05/2019, <https://mhc.org.mk/en/reports-en/2018-anual-report-of-the-helsinki-comittee-of-human-rights/> [geraadpleegd op 27/03/2020]

ILGA Europe, *Annual review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, and Intersex People in North Macedonia covering the Period of January to December 2020*, 2021, https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2021/north_macedonia.pdf [geraadpleegd op 12/08/2021]

ILGA Europe, *Annual review of the human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people in the North Macedonia covering the period of January to December 2019*, 01/2020, https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2020/north_macedonia.pdf [geraadpleegd op 27/03/2020]

ILGA Europe, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Trans, and Intersex People in North Macedonia covering the period of January to december 2021*, 02/2022, https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2022/north_macedonia.pdf [geraadpleegd op 06/05/2022]

ILGA Europe, *LGBTI Enlargement review 2020*, sd, <https://ilga-europe.org/sites/default/files/LGBTI%20Enlargement%20Review%202020.pdf> [Geraadpleegd op 12/08/2021]

International Planned Parenthood Federation (IPPF), *Reaching young men whose health and well-being are at risk*, 20/07/2018, <https://www.ippfen.org/blogs/reaching-young-men-whose-health-and-well-being-are-risk> [geraadpleegd op 27/03/2020]

LGBT United Tetovo Macedonia [website], s.d., <https://lgbtunited.org/?lang=en> [geraadpleegd op 21/04/2020]

LGBTI Support Center [website], s.d., <http://lgbti.mk/about-the-center/?lang=en> [geraadpleegd op 21/04/2020]

LGBTI Support Center, *Five years LGBTI Support Center in Skopje*, 01/11/2017, <http://lgbti.mk/five-years-lgbti-support-center-in-skopje/?lang=en> [geraadpleegd op 07/04/2020]

Macedonian Helsinki Committee, *Access to Justice – Free Legal Aid*, 16/01/2020, <https://mhc.org.mk/en/news-en/access-to-justice-free-legal-aid/> [geraadpleegd op 06/05/2022]

Norwegian Helsinki Committee (NHC), *Investigate violence against sexual- and gender minorities (LGBTI) in Macedonia*, 10/11/2014, <https://www.nhc.no/en/investigate-violence-against-sexual-and-gender-minorities-lgbti-in-macedonia/> [geraadpleegd op 27/03/2020]

Organisation for Security and Cooperation in Europe (OSCE), *Hate Crime Victimisation Survey Report*, 01/2019, <https://www.osce.org/mission-to-skopje/424193?download=true> [geraadpleegd op 07/04/2020]

Organisation for Security and Cooperation in Europe (OSCE), *Mission to Skopje advocates for reduction of hate speech and hate crimes at sport events*, 03/2019, <https://polis.osce.org/mission-skopje-advocates-reduction-hate-speech-and-hate-crimes-sport-events> [geraadpleegd op 07/04/2020]

Organisation for Security and Cooperation in Europe (OSCE), *TAHCLE: Training and Hate Crime for Law Enforcement – Curriculum for trainers*, 01/08/2019, <https://polis.osce.org/tahcle-training-hate-crime-law-enforcement-curriculum-trainers> [geraadpleegd op 07/04/2020]

Radio Free Europe (RFE), *North Macedonia's President Joins Hundreds For Second 'Pride' Parade*, 26/06/2021, <https://www.rferl.org/a/macedonia-pride-parade-president-pendarovski-attends-zaev/31327768.html> [Geraadpleegd op 12/08/2021]

Republic of North Macedonia, *Annual Report on the degree of provision, respect, advancement and protection of human rights and freedoms in 2018*, 03/2019, <http://ombudsman.mk/upload/Godisni%20izvestai/GI-2018-Ang.pdf> [geraadpleegd op 27/03/2020]

STAR, *TransFormA – An Initiative for Protection and Promotion of Transgender People's Rights in North Macedonia*, 02/10/2019, <https://starsexwork.org/%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0-%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0-%D0%B8/?lang=en> [geraadpleegd op 07/04/2020]

Subversive Front (S-Front) [website], s.d., <http://s-front.org.mk/en/> [geraadpleegd op 21/04/2020]

Subversive Front (S-Front), *Without laws it's all worthless-The needs of the LGBT Community in Macedonia*, 11/2017, <http://s-front.org.mk/wp-content/uploads/2017/11/Research-report-Without-laws-its-all-worthless-S-Front-2017.pdf> [geraadpleegd op 27/03/2020]

Tiana Markova Gold (Visura), *Macedonia*, geactualiseerd op 10/03/2016, <https://visura.co/tianamarkova/stories/macedonia> [geraadpleegd op 27/03/2020]

Transitions, *Images of Shutka A day in the life of Skopje's most famous suburb*, 19/03/2007, <https://www.tol.org/client/article/18399-images-of-shutka.html> [geraadpleegd op 07/04/2020]

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Glossary of Key Sexual Orientation and Gender Identity-Related Terms*, 22/09/2010, <http://www.refworld.org/pdfid/4cff9a8f2.pdf> [geraadpleegd op 12/01/2015]

United States Department of State (USDoS), *North Macedonia 2021 Human Rights Report*, 12/04/2022, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/02/313615_NORTH-MACEDONIA-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf [geraadpleegd op 10/05/2022]

US Department of State (USDoS), *Country Report on Human Rights Practices 2016 Macedonia*, 03/03/2017, <https://www.ecoi.net/en/document/1394589.html> [geraadpleegd op 27/03/2020]

US Department of State (USDoS), *Country Report on Human Rights Practices 2019 North-Macedonia, 2020*, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/NORTH-MACEDONIA-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [geraadpleegd op 27/03/2020]

US Department of State (USDoS), *North Macedonia 2020 Human Rights Report*, 03/2021, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/03/NORTH-MACEDONIA-2020-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [Geraadpleegd op 12/08/2021]